

Σημείωμα

ΤΙ ΕΣΠΡΩΞΕ ΤΟΝ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΣΤΟΝ ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟ;

Του Ανδρέα Ανδριανόπουλου

Ένα μεγάλο ερωτηματικό σχετικά με τις εξελίξεις στην Τουρκία, συνδέεται με τα αίτια τη μεταστροφής του ΑΚΠ (*Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης*) του Προέδρου σήμερα Ταγίπ Ερντογάν σε αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης. Εξηγήσεις του είδους ‘μεθύσι εξουσίας’ η ‘προσωπική αλαζονεία’ δεν νομίζω πως αντέχουν σε σοβαρή πολιτική κριτική και ανάλυση. Το ‘Τουρκικό μοντέλο’ δημοκρατικής διακυβέρνησης για μια μουσουλμανική χώρα, που είχε τόσο πολύ προβληθεί στα χρόνια μετά την άνοδο των ισλαμιστών στην εξουσία στην Αγκυρα, ξαφνικά βραχυκυκλώθηκε. Τι ακριβώς συνέβη;

Έχουν γραφεί κι’ ακουσθεί πάρα πολλά για την ξαφνική αλλαγή πλεύσης της Τουρκικής κυβέρνησης. Σημαντικό ενδιαφέρον έχει το βιβλίο του Cihan Tugal, *The Fall of the Turkish Model: How the Arab Uprisings Brought Down Islamic Liberalism*, (2016) όπου εκτίθεται με απόλυτη σαφήνεια η σύγκρουση ανάμεσα σε ένα εκσυγχρονιστικό Ισλάμ και στις συνακόλουθες εντάσεις που δημιουργούνται με τις παραδοσιακές δομές της Τουρκικής κοινωνίας. Παρά την ρηχή ερμηνεία που δίδεται στην εντυπωσιακή αλλαγή πλεύσης του Ερντογάν που προκάλεσε την σημαντική (αρνητική) μεταστροφή τη δυτικής κοινής γνώμης απέναντι στην Τουρκία, φαίνεται πως οι εξελίξεις μπορούν καλύτερα να εξηγηθούν με όρους εσωτερικής κοινωνικής δυναμικής.

Το πείραμα του ΑΚΠ προκάλεσε σημαντικές εντάσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας μια και έφερε στο προσκήνιο μεγάλα τμήματα της κοινωνίας που για δεκαετίες ήταν ξεχασμένα στα περιθώριο της πολιτικής και οικονομικής ζωής. Η λεγόμενη ‘παθητική επανάσταση’ που κυριάρχησε στην Τουρκία έφερε στο προσκήνιο ένα πρωτόγνωρο μουσουλμανικό νεοφιλελευθερισμό με την ενίσχυση των μηχανισμών της αγοράς, την ενθάρρυνση μιας διευρυμένη επιχειρηματικότητας και την διάδοση μιας αντίληψης κατάργησης του κρατικά κατευθυνόμενου κορπορατισμού. Στο σύνολο των αντιπάλων του ΚΠΑ εντάχθηκαν όχι μόνο οι απολογητές του στρατοκρατικού Τουρκικού βαθέως κράτους αλλά και οι για δεκαετίες ευνοημένες επιχειρηματικές ελίτ και κάποιες ομάδες ενός φιλοδυτικού αντι-ισλαμικού κοινωνικού κατεστημένου. Η περιθωριοποιημένη και καταφρονημένη περιφέρεια του συνολικού Τουρκικού χώρου άρχισε να αποκτά πολιτική φωνή αλλά και οικονομική εξουσία.

Στην ευρύτερη αυτή κινητοποίηση πίσω από το ΑΚΠ στοιχήθηκαν όχι μόνο ένα μέχρι πρότινος φτωχοποιημένο προλεταριάτο αλλά και άλλες κοινωνικές

ομάδες (ισλαμιστές, Κούρδοι, κομμουνιστές, μικρότερες εθνικές μειονότητες) που υφίσταντο για χρόνια την μπότα του Κεμαλικού στρατοκρατικού καθεστώτος. Για διαφορετικούς λόγους ο καθένας οι ομάδες αυτές προσέβλεπαν σε μια ανεκτικότερη πολιτική αλλά και σε σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης και οικονομικής βελτίωσης. Όπως αναφέρει και ο Serif Mardin στο σημαντικό του έργο *'Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?'* (Daedalus, Vol. 102, No. 1, Post-Traditional Societies (Winter, 1973), pp. 169-190) παραδοσιακά μεγάλα τμήματα της Τουρκικής επικράτειας αποστερούνταν την επαφή με την κεντρική εξουσία εξαρτώμενα από πολιτικές στις οποίες δεν συμμετείχαν και ελάχιστα επηρέαζαν. Η πολιτική του ΑΚΠ γεφύρωσε αυτό το χάσμα κινητοποιώντας ένα κόσμο που ήταν σχεδόν για πάντα στο περιθώριο.

Η εξέλιξη όμως αυτή εμπειρείχε ουσιαστικά και την αυτό-υπονόμευσή της. Η επιρροή του ΑΚΠ σε ολόκληρη την Τουρκία έκανε άλματα προς την κατεύθυνση του παντρέματος των ισλαμικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών της Τουρκικής περιφέρειας με τις δημοκρατικές πρακτικές και αρχές. Αυτό από τα πράγματα άρχισε να καλλιεργεί εντάσεις και δυσκολίες. Η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών έφερε στο προσκήνιο νέες κοινωνικές ομάδες αυξάνοντας ταυτόχρονα την ανασφάλεια των δυτικόστροφων και κρατικοδίαιτων Κεμαλικών ελίτ. Οι συγκρούσεις με την ηγεσία του στρατεύματος και με τις φιλοδυτικές κοινωνικές ομάδες της Κων/πολης και της Σμύρνης κορύφωσε τις αντιθέσεις καθιερώνοντας την απόλυτη σχεδόν κυριαρχία του Ερντογάν. Παράλληλα όμως άρχισε να καλλιεργεί έναν ιδιότυπο φανατισμό ανάμεσα στους οπαδούς του ΑΚΠ. Η νοοτροπία της ισλαμικής γειτονιάς άρχισε να έρχεται στην επιφάνεια φορτισμένη με έντονα στοιχεία αυταρχικού φανατισμού και αυξανόμενα φαινόμενα έλλειψης ανοχής του διαφορετικού.

Μόλις η οικονομία έδειξε δείγματα κάμψης κι ανάσχεσης των μέχρι πρότινος εντυπωσιακών ρυθμών ανάπτυξης, οι αντιθέσεις αυτές ήρθαν στην επιφάνεια. Οι 'αφύσικες' κοινωνικές συμμαχίες της αρχικής πορείας του ΑΚΠ οδηγήθηκαν σε σταδιακή αποσύνθεση και οι αντιπαραθέσεις άρχισαν να έρχονται στην επιφάνεια. Δίχως βέβαια να δημιουργούνται και συμμαχίες με τον προηγούμενο αντίπαλο. Δεν θα μπορούσαν ποτέ λχ οι κομμουνιστές και οι Κούρδοι η και οι φανατικοί ισλαμιστές να ταυτιστούν με τις παλιές οικονομικές ελίτ η και με τους στρατοκράτες του βαθέως Κεμαλικού καθεστώτος. Παράλληλα ο ακραίος φιλοδυτικισμός των οπαδών του μετριοπαθούς μουσουλμανικού συστήματος Γκιουλέν, άρχισε να αντιπαρατίθεται με την ισλαμική υπερσυντηρητική νοοτροπία των μαχαλάδων της Πόλης και των κωμοπόλεων των επαρχιών που χαρακτηρίζουν τους οπαδούς του Ερντογάν.

Ο αυταρχισμός αποτελεί την φυσιολογική απόληξη αυτών των εξελίξεων και των συνακόλουθων κοινωνικών εντάσεων. Το αποτυχημένο πραξικόπημα και το συνακόλουθο κυνήγι μαγισσών για πιθανούς η και φανταστικούς αντιπάλους αντικατοπτρίζει τις αντιθέσεις που χαρακτηρίζουν την νέα κοινωνική πραγματικότητα. *Το Ισλάμ και η Δημοκρατία αποδείχθηκε όπως αποτελούν πολύ προβληματικούς συντρόφους στο ίδιο κρεβάτι.* Ιδιαίτερα όσο περισσότερο οι οπαδοί του Ισλάμ προσεγγίζουν στην καθημερινότητά τους τις

πραγματικές διδαχές του Προφήτη. Ο συμβιβασμός της Σαρία με την γνήσια λαϊκή κυριαρχία αποτελούν έννοιες αμοιβαία αυτό-εξαιρούμενες. Ο γνήσιος μουσουλμάνος δεν μπορεί λογικά να είναι και δημοκράτης. Αν είναι τέτοιος, δύσκολα μπορεί να ισχυρισθεί πως είναι γνήσιος πιστός. Η πραγματικότητα αυτή αποτελεί κρίσιμο πεδίο απόδειξης τη γνησιότητας της φυσιογνωμίας τους και για τον Γκιουλέν αλλά και για τον Ερντογάν.

Η αντιπαράθεση, κυρίως αυτών των δύο, έχει φθάσει σε επίπεδα περίπου αστειότητας κι απίστευτης υπερβολής (βλ.σχετ. 'Turkey: Gulenist crackdown', The Financial Times, 12 September, 2016). Είναι άγνωστο που ακριβώς θα οδηγήσει η αντίθεση αυτή. Πολιτικά πάντως θα οδηγήσει την Τουρκία στα συντρίμια. Δεν χωράει αμφιβολία πως νικητής τελικά θα βγει ο Ερντογάν. Δίχως κανείς να μπορεί να προεξοφλήσει πως δεν υπάρξει ρεβάνς από την πλευρά του Στρατού. Κι' από ενδεχόμενες συντονισμένες κινήσεις κομμουνιστών, Κούρδων, παλαιο-Κεμαλικών και φιλο-δυτικών αστών. Οι εσωτερικές αντιθέσεις όλων αυτών λειτουργούν βέβαια για την ώρα υπέρ του ΑΚΠ. Άγνωστο όμως είναι τι επιφυλάσσει το αύριο.